

BEZ CZARNY (*Sambucus nigra*)

rodzina: Przewiertniowate
(*Caprifoliaceae*)

Inne nazwy to: bez lekarski, bzuwina, bez biały, bez apteczny, holunder, hyczka, kyćka.

W warunkach naturalnych występuje powszechnie na skraju lasu, leśnych zrębach, przydrożach, rumowiskach. Jest to krzew osiągający wysokość od 3 do 10 m wysokości. Kora pnia szara lub brunatna, charakterystycznie popękana. Po przełamaniu gałęzi widoczny jest gąbczasty, śnieżnobiały rdzeń. Liście nieparzyste, pierzaste o 5 do 7 listkach. Kwiaty żółtawobiałe, zebrane w baldachokształtne kwiatostany o charakterystycznym zapachu średnicy 10-20 cm. W sierpniu i wrześniu dojrzewają owoce – fioletowoczarne jagody, słodkie w smaku. Krzew wytrzymały na mróz.

Surowcem zielarskim są:

Kwiaty - *Flos Sambuci* zbiera się dopiero wtedy, gdy ok. 80% kwiatów jest rozwiniętych, część z nich w baldachach jeszcze się nie rozwinęła. Zbiór należy przeprowadzać wczesnym rankiem ścinając kwiatostany w odległości 3 cm od najniższego rozgałęzienia szypułki kwiatostanowej. Zebrane kwiatostany suszy się w cieniu najlepiej w suszarniach ogrzewanych w temp. do 45 °C. Dobrze wysuszony kwiaty powinien mieć żółtawobiałą barwę.

Owoce- *Fructus Sambuci* zbieramy, gdy są dojrzałe – barwy fioletowo czarnej, ścinając całe baldachy, dopiero po wysuszeniu ociera się je z szypulek. Owoce suszymy z temp. 30 °C, a dosuszamy w 60 °C (suszenie) Suche owoce powinny być kwaskowate, bez zapachu.

Korę – *Cortex Sambuci*, zdejmujemy z 2 i 3-letnich pędów jesienią, następnie suszymy w miejscach przewiewnych i ocienionych lub w suszarniach ogrzewanych (do 100 °C przez 2 godz.).

Kwiaty i owoce bzu czarnego wchodzi w skład wielu mieszane ziołowych. Medycyna ludowa wykorzystywała cenne lecznicze właściwości bzu najczęściej w postaci naparu z kwiatu. Liście wykorzystywano na okłady po oparzeniu, gotowane zaś w mleku na hemoroidy. Zbieraną z młodych pędów korę gotowano a wywar miał usuwać pasożyty jelit. Bez należy do tzw. środków na przemianę materii. Wykazuje działanie moczopędnie reguluje przepuszczalność naczyń krwionośnych. Najsilniejsze działanie moczopędne ma kora. Podana w większych ilościach ze względu na ostry zapach działa wymiotnie. Zarówno kwiaty ja i owoce działają przeciwgorączkowo i napotnie, łagodzą chroniczne zapalenia dróg oddechowych. Kwiat używany bywa przy bolesnym miesiączkowaniu. Przy katarze stosuje się inhalacje z pary ulatniającej się ze świeżego naparu, nachyliwszy się nad naczyniem z głową okrytą ręcznikiem Owoce w postaci powideł są bardzo dobrym lekiem przeciwbiegunkowym, dobrze regulują przemianę materii. Owoców używa się także jako naturalnego barwnika oraz do konserwacji i aromatyzowania produktów spożywczych. z suszonego lub świeżego ziela wykonuje się wyciągi do opryskiwania roślin w zwalczaniu niektórych szkodników, min. rolnic, bielinka kapustnika, mszyc. Suszonych pędów używa się do odstraszania gryzoni.

Należy pamiętać, że wszystkie części rośliny w stanie świeżym mogą być toksyczne (zawierają glikozyd sabgunigrynę), tę właściwość tracą po suszeniu lub gotowaniu.

UPRAWA

- Bez czarny rozmnaża się łatwo z sadzonek. Pędy roczne tniemy jesienią na odcinki z 5-6 oczkami i sadzimy do ziemi by nad ziemią pozostały tylko dwa oczka. Po roku otrzymujemy gotowe sadzonki.
- Bez czarny ma z reguły niewielkie wymagania glebowe jednak najlepiej udaje się na glebach żyznych, umiarkowanie wilgotnych, bogatych w wapń na stanowisku słonecznym lub półcienistym.
- W zależności od jakości gleby proponowane rozstawy w rzędzie to 2-3 m a między rzędami 4-5m.
- Potrzeby nawozowe bzu czarnego oceniono w doświadczeniach uprawowych jako bardzo duże i wynoszą na 1 ha: azot 250 300 kg; fosfor 300 kg; potas 400-500 kg
- Podczas gdy zwykły bez czarny bez cięcia, co roku rodzi owoce, to uprawiane jego wielkoowocowe odmiany zaleca się każdego roku silnie przycinać. Ponieważ najlepsze owoce rodzą się na jednorocznych długopędach, zalecane jest cięcie bzu czarnego według dwuletniego cyklu rozwojowego. Po zebraniu owoców pędy owoconośne w zimie obcina się do krótkich czopów. Każdy czop wybija w kilka długich pędów rocznych długości 1,2 – 2 m, które po dwóch latach rodzą owoce. Krzew powinien zawierać 6 – 12 jednorocznych i dwuletnich pędów.
- Pełnie owocowania bez czarny osiąga ok. trzeciego, czwartego roku po posadzeniu. Żywotność plantacji to 14 – 17 lat. Plony owoców mogą wahać się między 3 a 20 kg z krzaka. Średnie plony wieloletnie wyniosły 6 do 9 kg. Zbiór przeprowadza się ręcznie.
- Jest to roślina odporna na choroby i szkodniki, dotychczas nie zaobserwowano większych zagrożeń ze strony agrofagów.
- Znanych jest kilkanaście odmian bzu czarnego. Należą do nich między innymi: Haschberg, Korsor, Mammut, Sambu, Samyl, Sampo i inne. Odmiany te nie są rejestrowane w Krajowym Rejestrze Odmian.